

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
13

HELSINKI 2001

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2001

Pirkko Puranen:

Melkein siviiliä

Alkusanat

Tämä teos kertoo Suomen nuorisolle ja myös vanhoille viipurilaisille, kuinka heidän äitiensä ja isoäitiensä nuoruus oli elettyä. Heidän, jotka halusivat osallistua Suomen sotaan kaikin voimin.

Seuraavilla sivuilla on kaksi tekijää: ylioppilas, lotta Kati Aulamo, ikä 20 v ja koulutyttö, lotta Pirkko Raevuori, ikä 18 v. Tapahtumat ovat itse koettua ja elettyä vuoden 1942 raunio-Viipurissa ja Summan retkellä.

Karttulassa 8.12.1997

Pirkko Puranen (os. Raevuori)

Ensitapaaminen

Tammikuun valtavia hankia tarpoo Tampereella hiljaisena sotatalvena 1942 kaksi tyttölasta, jotka aivan vast'ikään on esitetty toisilleen yhteisessä hämäräperäisessä työssään. Kasvoista he olivat tunteneet toisensa jo vuosia, tuskin nimeltänsä. Nyt he kulkevat yhdessä kotiin pitkin Hämeenkatua. Ainakin toinen on hyvin innoissaan tutustumaan toiseen, joka on hänen mielestään mahtava ja mielenkiintoinen olento; Turun yliopiston oppilas.

Mitä lieenee vilkas keskustelu koskenutkaan, niin se heidät valtasi, että keskikaupunkilainen huomasi olevansa jo kaukana kotoa, siellä, missä kaupungin valot loppuivat ja kylmä tuulinen pimeys peltojen yllä alkoi. Vielä siitäkin eteenpäin kävi toverusten matka; vielä lähemmäksi toisen tuttavuuteen saattaja tahtoi päästä, ja kun vihdoinkin kapean polun auetessa eteen, heidän tiensä erosivat, hän kääntyi kulkemaan kotiaan kohden välittämättä purevasta vihurista, joka suhisten iski ensimmäisten talojen ikkunaruutuihin lumisten kenttien pimeydestä, sieltä päin, jonne uusi tuttava oli näkyvistä kadonnut. Mitä mahdettiin puhua ja ajatella tuolla Petsamon esikaupungin lumisilla aavoilla sinä iltamyöhänä tuulen ravistellessa viimeisiä vilkkuvia katulyhtyjä?

Eldankajärven jäällä

- Katsieni, muistuu sinun mieleesi mitään erikoista, kun kuulet esim. radiosta vanhan ”Eldankan”? No – sinuahan ei ole koskaan hurmannutkaan niin kuin minua. Sitä kuullessani tajuntaani pulpahtaa koko rykelmä hauskoja, surkeita ja jännittäviä muistoja meidän ”Viipurin ensimmäisistä päivistämme”. Kuinka usein olemme sen laulun soidessa korvissamme juosseet halki pelottavan pimeyden kiljuvassa pakkasessa faneerilaatikolle.

Nauruunhan suu tahtoo pyrkiä muistaessa niitä ihania aikoja, jolloin meidän SS-naisistomme astui ensi kerran yli Hollolan likkojen keittiön kynnyksen. (Sillä hetkellä – ymmärrän sen nyt – se muuttui asesisarjoukaksi). Eikä vain keittiöön, vaan itse maalauksellisen hirveään Hollolan likkojen kamariin, jossa ovea avattaessa löyhähti leninismi – sanoisi Simo Penttilä.

Me näimme kaljut, pilhotut, ruskeankirjavat seinät, joilla roikkui muutamia räikeitä roskalehden kansikuvia ja tyhjä ruskea seinäkello; katossa liasta harmaan lampun, jossa tuikki kellanpunerva, heikko valo; lattialla kummitusmaiset, kaksikerroksiset puusängyt, kolhot, kaksi tai kolme eriparista tuolia ja pöydän, joitten veroista olisi kurjimmastakin huutokaupasta saanut hakea. Rumin huone, minkä ikinä olimme nähneet – ja kylmä kuin se kuuluisa ryssän sellainen.

Tämän näyn edessä me, koska olimme tänne tullessamme valmistautuneet pahimpaan, mykistyiimme, varsinkin kun vänrikki oli kovasti äänessä ja selitti, että kohta järjestettäisiin uusi asunto, aivan ensi tilassa... Minä olin kuitenkin tähän kamariin ylen tyytyväinen, sillä olihan se mielestäni niin rintamamainen kuin suinkin. En tainnut kovin erehtyäkään, sillä sanoihan tarkastajamme, luutnantti Laine myöhemmin, ettei hän missään koko vallatulla alueella ole nähnyt niin kauheannäköistä kämppää.

Ensimmäinen ehtoo Hollolan likkojen kamarissa! Yö kääri mustan vaippansa lumeen hautautuneitten raunioiden ympäri, ja meidän pieni, kohtalon murjoma korsukuntamme alkoi paneutua suloiselta tuntuvaa lepoa nauttimaan. Sinä ja minä olimme kiivenneet Peteillemme kirjoittamaan kenttäpostia, sillä alhaalla lattialla ei ollut jalan, saatikka ”perzehen sijoja”. Se oli kuin evakuoimisjuna. Kaikkien matkalaukut ja tavarat huiskin, jopa hauskinkin edellämäinittujen mööpelien päällä ja alla. Olin mielissäni vuoteeni pääpuolella olevasta hyllyntapaisesta laudasta, jolle saattoi yleisestä sekamelskasta heti pelastaa muutamia yksilöllisiä pikkutavaroita, niin että tuli kodin tuntua. Sen alle saattoi tunkea myös vaatteensa, koska ne eivät tietenkään enää mahtuneet seinille eikä vuoteenym. mööpelien päihin. Sen sijaan alakerrassa olisi varmaan ollut aika uhkaava ilmapiiri, ellei siellä todella olisi ollut kova hätä. Naisparat olivat aivan pyörällä päästään, paitsi ahtaudesta myös kylmästä. Yöllä se vasta oikein koettiin.

Tosi on, se oli kauheata, minä myönnän, vaikken edes alapeitillä nukkunutkaan. Yläpeitillä oli parahultaista, vain akkunasta tuuli hiukan. – Seuraavana päivänä kyllä lämmitettiin sekä uunia että vänskän esiinloihittamaa antiikkista sähkökaminaa niin hurjasti, ettei kipeä Tonikaan oikein sietänyt oljeskennella uunia lähinnä sijaitsevassa yläpetissään. Minä hikoilin unissani kuin trooppisessa sademetsässä. Yhtäkaikki alakertalaiset olivat aamulla jälleen kapinallisia jääkalikoita. Meri-parka oli pannut illalla siviilimäisesti hampaansa akkunalle juomalasiin. Olipa siitä umpiklöntistä aamulla aika sulatteleminen.

Päiväkirjastani talvella

30.1.42 klo 20. Vanjan rautasängyssä ikkunan vieressä ent. Vanhan Yhteiskoulun, nyk. 2 kpk:n tupa ykkösessä, lämmössä ja valossa.

Olemme vihdoinkin päässeet muuttamaan kylmästä, kamalasta, epätoivoisesta Hollolan likkojen kamarista! Jos siellä oltaisiin nukuttu vielä viides yö, alakerran vilustumiskuolema olisi tullut päällikkömme omalletunnolle. Nyt asumme täällä työhuoneessamme – jälleen ”toistaiseksi”.

”Tavallinen” iltahetki. Osmo on vienyt kirjeet pois. Pimennysverhot on laskettu alas. Häiritty iltarauha. Puuttuisi vielä, että Mäkelä taas tulisi antamaan meidän nauttia henkevästä seurastaan, juuri kun haluaisimme keventää vaatteitamme ja ryhtymään nukkumaanmenoa suunnittelemaan. – Vanhat ihmiset tuossa jälleen suu vaahdossa ja leuat vapisten puhuvat Mefiston kanssa majoituksesta. Kati lukee lehteä, minä kirjoitan tätä ja kuuntelen puolella korvalla tuota väyskyttämistä.

Nyt on juuri päiväjärjestyksessä alakerran vessan pesu, jonka meidän tuvan pitäisi tehdä ensi viikolla. Vuoroviikkoina on jokaisen tuvan se aina siivottava. Meikäläiset tekivät tenän. Hirveä paikka! Myönnän, että se on – mutta eikö se kuulu asiaan täällä – tai ainakin sen siivoaminen?! Niinpä niin – Syssykin uhosi: ”Jos se edes olisi semmoinen kuin tavallisesti, mutta toihan on ihan hirveä!” Syli hyrräsi itseensä rohkeutta ja meni kertomaan kaikkien puolesta Mefistolle.

Tämä tuossa juuri julisti, että se on pirullista, anteeksi. – Kas Kolsi vaatii, että meidänkin naisten on se pestävä, mutta vänskä ei antaisi hänen määrätä meitä. Mefisto selittää: ”Te olette tänne päämajan komennuksesta erikoistehtäviin saapuneita naisia, niin että teidän ei tarvitse täällä pestä veeseitä...” jne.

(Jäljennän tähän kohtaan, Kati, erään pikku lapun, jonka minulle kerran töissä annoit samanlaisen keskustelun vallitessa, en muista, mitä asiaa koskevan, mutta ei väliä: ”Pipsaseni!”

Eiks’ me olla eri henkevä sakkia!! Mitäs arvelet?!)

Tulos: Mefisto hankkii vanjoja suorittamaan siivonteon meidän puolestamme. Eihän me olla kp:laisia, eikä lottia varsinkaan.

Tulimme juuri saunasta. Ihana jaloittelu läpi hämärien, lumisten raunioiden reunustamien, melkein umpeenpyrityneiden katujen Patterinmäelle. – Ai, niin, kiitos, kiitos, rakas Jumala, että nämä pakkaset ovat vihdoinkin hellittäneet! Kiitos! eilen alkoi tuntua siltä, kuin oltaisiin vihdoinkin miinus kahdenkymmenen viivan herttaisemmalla puolella.

Niin, ja kuinka viehättävä, jännä matka, ja kuinka ihana sauna! Emme ensin olleet löytää koko saunaa. Kysellen ja vaiston varassa möngittiin ohi lumisten, hämärien raunioiden... Ihmiset kai ajattelisivat minua hulluksi, koska aivan kipristelin ja hytisin ilosta! Mutta niin tapahtui, sillä se oli epätoivoisesti kaipaamaani vaihtelua, se oli jännää. Minä tahdon sen vuoksi olla lapsellinen! – Saunaa hakiessamme poikkesin tahallani erilleen muista, menin erään suuren, vanhan, kivisen asuntotalon pihaan, talon, jonka luminen, palanut autius oli houkuttanut minua sanomattomasti. Halun imeä itseeni nämä tylyt, jännittävät maisemat... Hiljaisuus, hiljaisuus, autius! Joka puolellani tumma kiviseinä, joka puolellani siinä ammottavia akkuna-aukkoja... viime vuosisadan tyyllisen suuren, synkän kivitalon... luminietokset peittivät mustat särmikkäät rauniot alhaalla... kaiken, mitä noissa ylhäällä olleissa kodeissa oli kerran ollut...

Mutta minun oli niin sanomattoman hyvä olla, koska oli jännempää kuin ennen, ja koska tämä oli kivaa ja vaihtelua, tämän kaiken näkeminen – ja kun se tuntui paljon luonnollisemmalta ja oikeammalta kuin taakse jääneen Tampereen mukavuudet – koska on jo kolme vuotta ollut Suur-Suomen syntysotaa, enkä minä ole siinä saanut olla mukana yhtään...

”Eletty on pakkasessa tuolla Hollolan likkojen kamarissa,
on uunia päiväkaudet lämmitetty, pritseillä hytistelty juu.
Ajoin ne vanhatkin halkoja uuneihin, me oltiin nuhassa, Toni
aivan tuskassa...
Ei sinne oo ikävä, täällä saadaan olla lämpimässä,
vaan taasen on muutto jo eessä ja tavarat reessä, juu...”

Akateemisuutta vallatussa Viipurissa

Niihin aikoihin, jolloin juorunhimoisille asesiskoillemme aiheutti herkkuhetkiä vastahavaittu, muutaman huomiotaherättävän koopeediivan ja erään tunnetun lipplattelevaisen henkilön ns. suhde (joka myöhemmin selittyi yllättävästi rikosromaanin tyyliin), hiivimme sinä ja minä eräänä iltana, hyvän maineemmekin uhalla, Kullervolas-ta kohti Pohjanmaan lakeuksia – suuntana ”Vaasa”. Niin, tunsithan sinä ennestäänkin erittäin hyvin, millainen on ”Paradies der Junggesellen”. – Matkallamme oli kuitenkin vakava tarkoitus, radioesitelmän kuunteleminen, päämajan ”kiertopalkinto” kun taas majaili Vaasalassa. Muistatko sinä enää, mitä esitelmä koski? Minä en muista muuta, kuin että sen piti väep.evp Juva tai Ravila, taikka joku muu sellainen kulttuurin kasvatti.

Nuoret isäntämme yrittivät vilpittömästi parastaan saadakseen olomme viihtyisäksi. Meitä istutettiin niin loisto tuoleissa ja annettiin ihailla niin loistavan puhdasta ja komeaa kämppää, että tunsimme olevamme aivan kuin siviilissä koto-Suomessa; ainoastaan päällikköjen keltasilkiset tuolit ynnä kiilloitetusta koivusta tai jostain sellaisesta tehdystä tuoli ja kaappi olivat näkemistämme ehkä upeammat. Lampunvarjostin nojatuoli, suloisia pöytälamppuja, seinillä venäläisen kunniakirjan lisäksi alkuperäisiä maalauksia Krimiltä.... Täytyi taas todeta, että kyllä viskaalit osaavat järjestää.

Yhtä upealta meistä tuntui tarjoilu: ns. vihdanlehtiteetä myötäilivät sopuisasti Eeron ”siviilisattuman” hurmaavat antimet. Kämpillä me joimme illasta iltaan kuumaa sitruunavettä ja nakertelimme ”vaneeria” tai ”rautapetoonia”, jolle ohuen voinappinsa levittäessään tunsii iloa kuin köyhä ainoata lehmäänsä tai rikas ainoata lastansa katsellessaan...

Korpraalien kamarin erotti viskaalien pöksästä eteinen, joka esti radion äänen kuulumasta. Pojille oli kuitenkin vedetty johto kovaaääniseen; ”mikäs oli ollessa siihen aikaan, kun meitä kaikkia vielä heikotti”, oli Eeron tapana sanoa vielä kauan sen ajan jälkeenkin.

Mutta ihmeellistä kyllä, huolimatta esim. kadehtimiemme pöytälamppujen lukuisuudesta, ei sentään kaikki sähkö tuntunut viihtyvän Heikon läheisyydessä. Vesikattila, joka muuten oli liian pienikin, keitti korviketta vaatimattomasti tunnin. Samoin kovaaääninen oli vain nimeksi kovaaääninen: siitä kuuli vain, jos oli hiiskahtamattoman hiljaa. Kolmen innokkaan nuoren sielun rehkimisestä huolimatta se nyt vallan itsepäisesti vaikenii, kunnes kaikkien konstien perästä tapahtui se ihme, että pistettäessä maajohdon pää Osmon rautasängyn päähän, purkista heti alkoi kuulua ääntä. Seurasi tietenkin asianomaisen keksijän suunnaton leuhkiminen.

Riemu kohosi kattoon asti, kun huomattiin, ettei tekaistu maajohtomme lopuksi vaikuttanutkaan mitään, vaan että ääntä jostain syystä alkoi tulla ilman muuta. Esitelmän kuunneltuamme emme niin vain päässeet lähtemään. Tulipa puheltavaa aina jos mitään. Varsinkin, kun joku onnettomuudeksi sattui mainitsemaan jotain kielitieteellistä. Muuta ei tarvittu, herra magisteri puhkesi puhetulvaan, jossa kuin rattaalta kiertäen eteemme koko indoeurooppalainen kielitiede.

Kuuntelimme sitä tietenkin kukin omaan tyyliimme. Sinä istuit kiltin ja nöyrän näköisenä esitelmöitsijää vastapäätä silmät häneen kiinnitettynä ja tunnuit kiitettävän innokkaasti seuraavan jokaista sanaa. Minä katselin aavistuksen verran irvistellen vuoroin pöytäliinaa (siellä oli semmoinenkin!), vuoroin sinua, – ja oikeastaan olin olevinani, niinkuin tietäisin tuon esitelmän sisällön muka hyvin ennestäänkin – sillä minua koko lailla harmitti se lapsiasuojelevan selittelevä sävy, jossa jokainen yleistietoinenkin asia esitettiin. – Pikku Osmo parka keikkui sängyllä niin ihmeellisen näköisenä, että arvasin hänen tahtovan ilmaista: nyt avasitte Hollannin padot! Hän näkyi tietävän, ettei niitä niin vain suljeta! Hän oli kärsivän näköinen, vääntelevä, haukotteli, hypisteli kelloaan ja huokaili heti alusta asti, pikemmin tosissaan kuin tahallisesti. En tiennyt, pitikö häntä sääliä vai nauraa. Ilta oli kuitenkin liian lyhyt koko indoeurooppalaisen kielihistorian esittämiseen. Silloin Eero teki mainion ehdotuksensa kielitieteellisten luentojen pitämisestä, ehdotuksen, jonka me otimme vastaan mielihyvin.

Tuosta illasta asti varsinkin sinua painoi raskaasti muuan huoli. Me olimme jo kauan olleet Viipurissa, mutta yhäti teitittelimme herra valvojaa – vaikka esim. paljon myöhemmin tullut Taimi häntä jo reippaasti sinutteli! ‘Hi hi! Muistatko sitä paljon hupia tuonutta pulmaa? Kerroin sinulle tilaisuuteen sopivan kulttuurikaskun, kuinka taiteellisesti suuret miehet voivat heittää tittelit pois:

Vuorineuvos Aaltonen pitää tunnetusti kovin karjankasvatuksesta. Aivan ihastuneena hän oli kerran nähtyään erään tohtorin mainion suuren navetan, ilmaissut sen mielestään olevan mitä parhaimmassa järjestyksessä. Kun hän oli kierroksensa päättänyt, hän astui isännän tykö, ja liikutuksen kyyneleet silmissä sanoi vain: ”Eemeli”.

Luennot alkoivat jonkin ajan kuluttua. Niihin otti osaa meidän kahden lisäksi Hessu ja (kärsivän näköisenä) Osmo. – Ainakin minun täytyy myöntää, että ne olivat sittenkin melko mielenkiintoisia! Huolimatta epäsuotuisista olosuhteista ja minun sodanuhkaisena ylioppilaskeväänäni ankarasti kohdanneesta, vieläkin vaikuttavasta kulttuurininhosta. On mukava joskus muistella, miten kuuntelin elämäni ensimmäisiä yliopistollisia luentoja 1924:n tupa ykkösessä, pimennettyjen ikkunain takana, kun ulkona avaruudessa kulki kuu yli sytisen pakkastaivaan ja valaisi aavemaisella valolla sodanaution Viipurin loputtomia, kuolleita, lumenpeittämiä raunioita.

Päiväkirjastani kevättalvella

”Kullervolassa” helmikuun 21. pnä.

Kevät – ah, mitä toivottomuuden tunteita tuo sana herättääkään koululaisen rinnassa! Mutta täällä se vihdoinkin herättää aivan toisenlaisia. Aivan sellaisia vanhanaikaisia onnekkaita kevättunteita. Yhä me ulos tullessamme tunnemme ikuisen jäätävän tuulen paleltavan henkäyksen, eikä Kullervonkadulla lumi yhtään vähenny, päinvastoin etenee. Mutta kevät alkaakin taivaalta. Yllätykseksi se eräänä päivänä on suloisen pehmyen sininen, aurinko paistaa niin leppoisasti, ja huikaisevasti, varpusten ja talitinttien kuoro piiskuttaa palaneissa puissa rauniokadun varrella. Ihmiset kulkevat iloisina ja tarmokkaina; kolke ja kalke tuolta ja täältä kuuluttaa: Karjala kohoo jälleen! Ja räystäiden ensimmäiset tipat nostavat vedet silmiinkin: tulee sittenkin – Suur-Suomen ensimmäinen kevät!

Hyvä Jumala, onko totta, että on olemassa näin paljon valoa ja reippautta ja raikkautta – ettei kaikki kohta ole taas vain pimeyttä ja pakkasta ja vaivaa ja tuskaa – ? ”Oi nouse, Suomi, sinun päiväs koittaa, yön uhka karkoitettu on jo pois!...”

Päiväkirjastani kesällä

Kämpälässä helluntaipyhänä 24.5.1942

Istun jälleen Kämpälän pöydän ääressä. Ikkunat ovat yhtä likaiset kuin ennenkin, paperipöytäliinakin yhtä tahrainen kuin ennen, mutta minun sormeni tuoksuvat koivunlehviltä, ja ikkuna aivan tulvehtii laskevan auringon kullankirkasta valoa. On tullut kesä! Ainakin näyttää siltä. Nyt huomaa kyllä, että sittenkin ollaan kaupungissa, jossa kesä ei sittenkään ole niinkuin maalla.

Kuitenkin täällä, tässä rakkaaksi käyneessä kaupungissa mieluummin kuin missään muussa. Kuinka paljon kirkkaita muistoja minulle täältä onkaan kutoutunut – siitä asti, kun Katin ja minun kävellessä tammipakkasilla pitkin lumisia, autioita katuja halki tämän kaupungin tuhoutuneen historian – melkein itku kurkussa – silmiemme eteen rakennuksen takaa äkkiä nousut Sinä, Viipurin vanha vartija, ensi kerran, suurena, turvallisena ja järkähtämättömänä, vakaa, uljas otsasi pakkashuurteessa harmaana ja kimmeltävänä, koruton katsantosi pienille ihmisille sanoitta julistaen vuosisatojen tarua: Päin itää.

”Kuinka soturi, niin seisot sa rajall, idän salpa,
sun Torkkel Knuutinpoikas on katkeematon kalpa,
sun Pyöreän ei tornis pää painu, holvit putoo,
ne hohtovaippaan kuura ja hyinen kuudan kutoo...”

Siitä on jo kulunut kuukausia, historiallisia kuukausia – muillekin kuin meille. Miksi ne eivät saaneet olla yhtä kirkkautta? Miksi täälläkin on niin suunnattoman paljon alhaisuutta?

Mutta tällaisena valoisana kevätiltana on vaikea muistaa enää pimeyden, pahan suuruuden tuskallisen tunnon hetkiä, jotka pimeänä yönä yllättävät unettoman. – Tulin yksin työstä kotia, kiersin jälleen Pantsarlahden puiston kautta; sen puut on tyystin pilkottu, se ei ole enää puisto, vaan puolivalmis kasvimaata. Sitten nousin pienen matkaa valkeille, jotka ovat niin tutut monista Katin kanssa tehdyistä retkistä; Koiviston tietä hiukan ohi pitsitalon, sitten tuttua mäntyrinnettä ylös mäelle, ja sieltä suunta suoraan alas Kullervolaan.

Mäellä kävelee puolitajuinen hyvänolontunne mielessä, tarkkaavaisuus herpaantumattomana: katselee yhtä uteliaana luonnon ikuisia suloisia kevätihmeitä kuin vanhojen ja sodan jättämiä jälkiä. Aurinko paistelee pilvien lomista, pienen viheriöitsevän koivun lehdykät nauravat kuulaassa, tuoksuvassa, pehmoisessa tuulussa; niitten tuoksu tuo mieleen jotain hyvin kauan sitten tajuttua, lapsuuteni varhaisimman kesäkodin haan, ja pihan seuduilla olleen pitkän penkin, sitä ympäröivät koivut ja haavat, jotka alkukesän ihanana iltana juuri täten tuoksuiivat, kun oltiin saunaan menossa, äidillä oli vihdat kädessä, ja samoin saunasta tultua – ihmeellinen suloinen tuntu koko olennossa vaeltaessa läpi lumotun, tuoksuvan kotohaan – en oikein muista enkä osaa selittää.

Alas tuttua rakasta Patterinmäkeä – tuttua jo sen roina ja ruostunut romu ja pommisirpaleet. Ne tuntuvat hyvin sopivan tähän kevättiltaan, nehän ovat osa siitä ”meidän kohtalostamme”. Viipuri....

Niin, monet puut eivät kylläkään viherrä, mutta nuo harvat toiset sitten sitä ihanammin. Kiertäen Kullervon naapurirauniot, joiden yli talvella hiihdettiin tietämättä, mitä alla oli, –pitkin kiiluvia katuja omaan kotiraunioon. Sen Sammon- ja Pellervonkatujen kulma roikkuu yläilmoissa avonaisena; Pellervonkadun palaneissa alaikkunoissa on laudat, mutta Kullervonkadun puolella on ammottavan hävityksen rinnalla sievä rivi entisen kolhoosin akkunoita, useissa verhotkin. Yläkerran pikkupoika temmeltää nurmilla Pikun

kanssa. Tyttökoulun portilla vartiomies nojaa seinään mitä herkullisimmassa asennossa, jota Sipa varmaan juuri Kämpälän ikkunasta ikuistaa. Ritvakoivu helottaa hänen päänsä yllä keväisessä suloudessaan. Joku tulee portista vettä kantaen. Keltaisten seinien sisällä solttupoika tapaa yhdellä sormella pianosta haikeita säveliä.

Jo Karjan kunnailla lehtii puu,
jo Karjan koivikot tuuhettuu;
käki kukkuu täällä ja kevät on!
On täällä mun onneni pohjaton!

Eräs toukokuinen vapaapäivä

Kokonainen, vapaa, suloinen päivä, kauan odotettu, vihdoin saapunut!

Avaruuksissa leikittelivät valkeat pilvet keväänsinisellä taivaalla, alhaalla Viipurissa puut ja pensaat työnsivät parastaikaa ilmoille mitä herttaisimpia lehdyköitä. Lumi on jo kauan kaikkialta sulaneena, hävitys paljastunut päivänpaisteeseen kautta Karjalan. Vanjat, jotka illan tullen sinapinvärisenä käärmeenä matelevat lauma lauman perään Linnansillan ylitse Neitsytniemeen, ovat vaihtaneet nipalliset talvireuhkansa eurooppalaismalliseen venelakkiin. Siirtolaisjunat höyryävät ehtimiseen Viipurin asemalle. Käet kukkuvat Papulan metsässä. Kati ja Pipsa ovat odottaneet tällaista päivää monta aikaa, ja nyt se on tullut, kevättutkimusretkemme, Suuren Salaperäisen Seikkailun luvattu päivä.

Aamulla nukuimme makeasti siksi, kunnes tuli kiire kirkkoon. Aurinko paistoi niin kauniisti kulkiessamme tuttua tuhottua Torkkelia alas Punaisenlähteentorille, sen yli, Maalaiskunnan taloon, jonka kolmannessa kerroksessa oli uuden Viipurin vihitty kirkko, suuri kokoussali. Taustalla oli seinään kiinnitettynä puuristi, sen edessä valkein liinoin katettu alttari, ikkunan vieressä puhujakoroke. Lattian penkkirivit olivat sellaisia, joita teatterit käyttävät, ja seurakunnan noustessa ne kolinallaan saattoivat häiritä hartautta. Joka tapauksessa siellä vallitsi erikoinen tunnelma. Eikö totta, Kati, elimme siellä monasti kauniita hetkiä, tuossa vaatimattomassa kirkkosalissa rakkaaksi käyneen karjalaisen seurakunnan keskellä.

Kullervolassakin lauloimme usein:

”Jo aiga armas puutui, sai kevä kaunuža.
Tšomakse moa kai muutui, halvaizet heloittau.
Päiväine pyördäjessäh, moan näivien noštattau,
da ilma šelliteššäh, meil mielen valgoau...”

Kirkosta oli aina kova kiire ehtiä aamiaiselle, mutta ehdittiinhän sentään. Ei tarvinnut enää edes jonottaa, senkuin pisteli vain velliä poskeensa höyryävältä lautaselta, joka tietenkin oli niin iso kuin mahdollista. Jos toisella ei ollut sokeria, niin toinen varmaan oli muistanut sitä ottaa mukaan, joten kolhoosiaate osoittautui hyödylliseksi ainakin tässä tapauksessa.

Aamiaiselta lähdimme sitten suoraan tutkimusretkellemme. Kuljimme jälleen pitkin etelärantaa yli Havin kallioiden, josta talvella hiihdimme. Nyt niiltä avautui keväinen näköala ohi valkoisten öljytornien leikkivälle merelle. Ihana vehreys, hiirenkorvat, raikas merituuli! Ilmassa päämme päällä liiteli upea hävittäjälentue, ja samaan aikaan tuuli kiihtyi. Hiekasta päin vyöryi yhä lähemmäksi suuri musta pilvi. Lähdimme hiljakseen suoraan päin, alas rantaa kohti, mutta emme kuitenkaan varsin nopeasti, sillä kalliolla oli niin ihanaa. Pikku talojen puutarhat olivat puhjenneet vihreyteen niinkuin aina keväisin, vaikka taloista ei enää ollut kuin savupiiput jäljellä. Ruoho on niin vehmasta, etten

sellaista ollut ennen nähnyt. Se upotti pehmeään, tuoksuvaan runsauteensa salaperäiset tuhon jätteet.

Kesti juuri niin kauan, ennenkuin alkoi sataa, että hyvin ehdimme notkossa oleville Havin tehtaan rakennuksille. Ne olivat ensimmäiset ehjäksi jääneet, niillä paikoin. Ensimmäiset pisarat putosivat meidän saapuessamme pienen punatiilisen kappelin luo, joka oli siinä heti valtatie reunassa oikealla puolella, vielä aivan vanjan jäljiltä, ovet auki, ja näytti sangen mielenkiintoiselta tutkimusretken kohteelta.

Mikä sen sopivampi sateenpitopaikka, kun juuri alkoi tulla vettä taivaan täydeltä. Ihmisiäkään ei näkynyt niin missään. Meillä oli hyvää aikaa nuuskia jokainen soppi. Kirkolta suojamme kyllä ulkoapäin näytti, mutta sisällä siitä ei enää ollut muuta merkkiä kuin katon muoto. Vanjat olivat jakaneet rakennuksen väliseinillä moneen pieneen osaan. Eteisestä astuttiin suurimpaan huoneeseen, joka oli nähtävästi ollut ravintolasalina. Se oli tietysti kamalassa siivossa. Sikin sokin rikottuja tuoleja, keskellä pieni huojuvajalkainen pöytä, jolla oli aukinainen muistiinpanovihko: kahdelle paperille oli hiilipaperin avulla tehty kuin tilityksen alku sarakkeineen – mutta siihen oli vain jäänyt lähdön kiireessä. Nurkassa oli lasiseinäinen, rikottu tarjoilutiski, ympärillään pullokoreja, likaisia lippuja ja lappuja. Särkyneissä ikkunoissa liehui likaisia kärpäsverkkoja. Lattialle oli viskattu kuihtuneita isoja kukkakimppuja. – Tuo kaikki oli vielä suuren 1941-kesän muistoa, jolloin vanja sai pötkiä Viipuristakin!

Alttaripuoleinen kirkon pää oli jaettu aivan pieniin koppeihin, täynnä mitä monilaatuisinta, luettelematonta vanjan saastaa, josta luonteenomaisinta aina ovat rääsyiset, parittomat kenkärajat; huomiota herättivät myös kärpäspaperit, neljännesarkin kokoiset, harmaat, täynnä kärpäsenraatoja. Noita papereita oli joka paikassa, pääkäytävän oven yläpuolellakin.

Kuori kai oli ollut keittiönä, sinne oli rakennettu vesijohtokin. Alttarin paikalle oli tehty tiiliuuni, joka nyt oli pahasti rikottu tai purettu. – Kyllä se vain oli siivoa. Fantastista saastaa.

Ulkona vain vuolasi sade. Vankilamme alkoi tuntua jo verrattain epämiellyttävältä, kaikkien edelläkerrottujen havaintojen johdosta. – Mutta oli kuitenkin vielä yläkerta tutkimatta! Eteisestä nousivat portaat ullakolle. Niitä siis ylös vain, – varovasti, askel askeleelta, toinen huomattavasti jäljempänä kuin toinen, sillä olisihan missä vain voinut olla m.... (Hi, hi!)

Ei siellä kuitenkaan ollut mitään jännää. Ei ollut kuin pölyä, kamaa ja kuihtuneita kukkasia lattialla. Ei kerrassaan mitään, ei yhtä hylsyä. Niine hyvinemme palasimme alakertaan. Viimeinen toivomme sammui, kun äärettömän varovasti olimme kohottaneet suuren, portaiden alapäässä seisovan laatikon kantta – toisen ensin sanottua toiselle: jos siellä sittenkin olisi –? – eikä sielläkään sitten ollut mitään.

Sade ei niin vain näyttänyt ottavan loppuakseen. Ja me kaipasimme jo raittiiseen ilmaan. Otimme lopulta keskisalista pari ehjimmän näköistä tuolia portaille ulko-oven eteen ja rupesimme siinä syömään eväitämme ja lukemaan uutta Aamulehteä, siis edellisenpäiväistä. – Mahtoi se olla hieman omituinen näky niistä kahdesta pikkupojasta, jotka siitä märkinä, ongenvavat kainalossa, ohi kulkivat, haha, eiks niin. En muista, hoilasimmeko siinäkin ”Cara al Solia”, jonka espanjaksi laulamista olimme sisällä ajankuluksemme niin pontevasti harjoitelleet, että sen varmaan kauan muistamme.

Vihdoin sade hiljeni, muuttui vain pisarteluksi, ja pienen ajan kuluttua lakkasi kokonaan! Linnut livertelivät ihan suunniltaan ilosta, ja yhtä iloisia olimme sinä ja minä lähdettyämme uudelleen taivaltamaan pitkin Havin maantietä raikkaassa, tuoksuvassa ilmassa, ympärillämme huikaisevan vihreä, pisaroita kimmeltävä ruoho! Välillä pistimme juoksuksikin, välillä laulelimme ”Cara al Solia”. Kuljimme lähellä rantaa, ja niin näimme

pian oikealla puolella Pappilanniemen. Se näytti siinä veden takana koivujensa vienossa vihreydessä, lehväntuoksussa ja käen kukkuessa niin ihanalta kuin paratiisi.

Luojan kukku, kultahelkka,

kuku vielä kerta, toinen!

– Kuku kultia kujille.

Voi kuinka se käki kukkuikin, kukkui ja houkutteli meitä sinne aivan vastustamattomasti! Sinä tahdoit ehdottomasti päästä käymään siellä, ja minun täytyi tunnustaa, että sinulla oli aivan oikea aate.

Mutta ah! Sinne oli pitkä kierto kaukaisen sillan kautta, jossa kerperokset kyttäsivät. Eikä ollut ruuhta rannalla, joka meitä yli ois kuljettanut, ikävä kyllä! Sinun keljutustäpläsi tietysti helotti kuin tähti pilvenreunalla. Et antanut periksi, vaan karaisimme luontomme ja lähdimme tarpomaan paratiisiimme päin. Sillan korvassa oli kadotus, mutta me menimme vain, ja passiemme hemaiseva kansi kai vaikutti hyvästi, koska papereittemme tarkastuksen jälkeen ilman muuta pääsimme eteenpäin. Oi riemun suuruutta! Suuri Seikkailu viittoi metsän reunasta, Kannaksen metsän. Olimmehan, ainakin minä, ensimmäistä kertaa täälläpäin virallisesti Viipurin ulkopuolella. – Etten kuitenkaan unohtaisi olevamme vielä maan pinnalla, alkoi aamiaisella ahmimani silli hiljalleen kaivata veteen; minun kieltäni kuivasi, ja keljutuskäyrä osoitti lievää noususuuntaa!

Nyt olin täällä Karjalassa ensi kertaa oikeassa luonnonmetsässä. Puitten välissä oli vanjan havumajoja, kummitusmaisia möhkäleitä, ylittämämme niityn pielessä, jossa ajelehti roinaa kuin meren mutaa. Siinä oli nähtävästi ollut oikein suurvenäläinen kaatopaikka ja lasinsirujen koontipaikka. Metsempänä oli puhtaampaa, mutta siellä oli muka se liikkumisen jännittävyys. Me emme nimittäin tienneet, oliko ja missä määrin, esim. siitä metsästä löydetty ja poistettu miinoja; niinpä saattoi kuvitella tarpomisen jännemmäksi kuin se ehkä olikaan.

Pieni harjanne oli saanut kerran kelpo keskityksen. Siinä oli kasvanut honkia – nyt siinä oli sellainen mustien runkojen maisema, jollaisia TK-valokuvaajat harrastavat. Se oli aika jännän näköistä. Ei sitä katsellessa ja sen läpi tunkeutuessa keksinyt muuta, kuin aloimme laulaa Karjalaisten laulua. Puut ihan lauloivat sitä itsekin. Ojan partaalla oli isoja valkovuokkoläikkiä kuin keijukaisten huntuja. Me panimme kukkia toistemme hiuksiin. Niitty kasvoi keltaista kuloheinää ja loisti auringossa kullalta. Edessämme nousi ihanan lehtoinen mäki, auringon lehvien läpi kulkevissa säteissä kuin raikas vihreä pilvi. Sinne! Kapusimme mäelle kevyesti. Siellä häämötti kauempana puitten välistä pari telttää. Kaarsimme ne, mutta muuan sotilas juoksi jälkeemme ja ilmoitti kohteliaan epävarmalla äänellä, että täällä ei oikeastaan saisi oleskella, neidit ovat tulleet kielletylle alueelle.

Pahh-h! Aina se ikuinen i.t.! Se tuntui peräti vallanneen kaikki kaupungin luonnonihanat paikat. Samoinhan meidät talvella nolosti käännytettiin suksinemme Patterinmäkemme kielletyltä huipulta. Kyllä meitä nytkin kenkutti, eikös vain? Peräytyä nyt semmoinen matka, ja vielä koko retken tuntuessa melkein pilalle menneeltä!

Sinun terävä silmäsi, jolta eivät mitkään merellä sattuvat seikat jää huomaamatta, keksi nytkin parhaalla hetkellä rannasta viidakon lomasta veneen, jonka kimpussa juuri hommaili eräs sotilas. Lähdit kipin kapin sinnepäin, ja rannassa astuit minun seuraamanani suoraan kulkemaan yli pitkän laiturin, niin että sinun ei tarvinnut edes pyytää päästä veneeseen, vaan heti nähdessään meidän lähestyvän mies huusi ja kysyi tahdoimmeko kyytiä. – Minä kohotan hattuani sinun taidollesi käsitellä miehiä vesillä liikkuen!

Niin, olimme vihdoin vesillä, ihanassa meren salmessa, toisella puolella kevään kaunistama niemi, toisella raunioissaankin ylevä, uljas, rakas Viipuri. Vesi solui ja kimalsi. Ja meidät souti niin kiltti nuori it-poika, jonka yksitotiselle seurustelulle me jonkin

kerran hymyilimme sensorinhymyä hänen päänsä ylitse! Kaikki oli käynyt niin mukavasti, karkoituksenkin sijalle olimme saaneet paluumatkan lyhyeksi ja olimme päässeet vihdoinkin soutelemaan. – Tietysti kaiken huipuksi tuli rankkasadekuuro, prikulleen keskellä matkaamme! Minä varjelin hienoshuiviani peittämällä sen kädessäni yhä olevaan Aamulehteen (jossa olin kuljettanut eväsleivät kpk:sta) ja tunkemalla lehden takin alle poveeni. Vaikka mikään ei siinä tuiskussa kyllä tuntunut jäävän kuivaksi, kaikki kastui, ihoa myöten, tukasta, nenänpäästä ja joka paikasta norui vesi hauskoina pieninä pisaroina...

Vene ei ollut vielä koskettanut laituria, kun minä jo loikkasin maalle, yhä takkiani kiinnipuristaen; nuolennopeasti te toisetkin olitte maissa. Sitten märät salamakiitokset it-pojalle, ja salamahyökkäys käsi kädessä yli ratakiskoja ja nostokurjen palasten, ohii öljytornien ylös kaupunkiin!

Ensimmäisten sateensuojaksi kelpaavien talojen tykö ehdittyämme sade tietenkin hellitti, ja saattoi ilman jälleen täyteen hurmaavia tuoksua. Varmaan Pappilanniemen kädet nyt kukkuivat oikein huikeasti! Mutta meidän kulkumme kävi jo kohti Kullervolaa, rauhan majaa, hengästyneinä ja väsyneinä, mutta onnellisina – erittäin tyytyväisinä kiivaan seikkailupäiväämme, jonka näytti järjestäneen mielikuvitusta omaava haltija.

Kirjeitä kotiin

Retkemme jälkeisenä päivänä koululla oli taas suuri täisiivo. Kaikki vaatteet ja rievut samoin kuin koko henkilökunta (ei tietysti Laineen sakkia!) vietiin täisaunaan. Oli se eri touhua. Esivalta pelkää iivanoitten ihotaudin leviävän kesäkuumalla.

Niin – tiistaina löytyi Kämpälästä TÄI – ikkunalta – kamala suuri musta! – niitä, joita mahtuu tulitikkulaatikkoonkin vain kolme. Sellaisia kuin se sanottiin kyllä ennen tukkimiehentäiksi, mutta minä tapoin sen kuitenkin, sillä olen tunnetusti aina inhonnut niitä.

Niinkuin kai uutisistakin olette kuulleet, vanja taas vihasi meitä kovin kesäk. 1. päivän vastaisena yönä. Täten ilmoitan, että minä sattumalta vielä olen hengissä. Enpä edes tiennyt koko pommituksesta, ennenkuin kaverit keksivät vienon savupatsaan sieltä päin, missä Kyllikki asuu.

Ash tuota kelloa, kuinka se laukkaa. Koko väliaika 13–15 meni taas postisäkkien poisriistämiseen vuoteista – Laine on nähtävästi vasta nyt joutunut kiinni tuosta kplaitsten hengenrikoksesta, jota on harjoitettu tulostamme asti – ja Kämpälän oven kädensijan laittamiseen, joka oli taas irronnut ja eilen ehtoolla aiheutti sen, että koko ovi meni umpilukkoon, eikä huoneeseen päästy kuin Onnelan ovenraosta Sipan vuoteen yli – Kullervon kirousta jälleen uudessa hahmossa! – Nyt on kyllä taas hälytys, mutta eihän se ole täällä mikään syy töistä myöhästymiseen. Täytyy nopeasti korjata luunsa, ettei käy niinkuin Kati-ressun tässä taannoin, kun tapansa mukaan jäi viimeiseksi sisälle, eikä huomannutkaan, ettei hänellä ollut avainta.... ryskytti sitten ovea ja kiljui ikkunasta, mutta kukaan meistä ei enää kuullut. Ei sille voinut olla edes vihainen, kun menin päästämään häntä päivälliselle, sillä se hymyili kyyneleet vierien pitkin poskia ja niin katuvaishana, että keljutus sulii kuin Merin parafini Kullervolan hellalla...

Niin, emme tietenkään kuulleet siinä hiukan ennen yhtä annettua hälytystä, mutta valtava ammunta herätti jopa minutkin. Ensi luokan ilotulitus! Joka suunnalta patterit lennättivät kuolemaa ja kauniita valoraketteja, usein samaan pisteeseen, jolloin oli taivaalla kuin jättimäinen punatähtinen temppele. Kaukaa ja läheltä hirveä räiske, jota säestivät kolina Onnelasta ja Pikun kimeät, hysteeriset kiljahtelut. Lähiraunioissa olevan konetykin kiihkeään papatukseen sekoittui mäen vanhan valtavat roiskaukset. Tästä ei

ollenkaan erottanut pommien räjähtelyä. – Jotain taisi kärehtää taivaaseen tuolla H:n puolella. Mutta vaikka patterit haukkuivat puolitoista tuntia, ne eivät saaneet yhtäkään tipua alas.

Usko tai et, vesi totisesti juoksi yhtenä iltana! Quandoque bonus dormitat Kullervo! Johdot ovat vihdoin kunnossa, mutta nyt on kuulemma vikana se, että pitäisi ensin tyhjentää likakaivo, koska juokseva vesi ajaa alakerrassa likaveden ylös; ja likakaivon luokkuhan on pihassa metrien korkuisen törkyvuoren alla, joten... ajat muuttuvat, mutta vesijohtoaasia ei muutu. Voi jos vielä kerran lirisisi, niin voi sitä ilon päivää...

Tähän mennessä on tällä viikolla ollut yhtä vailla jokaisena yönä hälytys... joten on tosi ihanaa, että olemme täällä linjoilla, joissa ei tarvitse kylkeänsä kääntää, eikä kukaan tule häätämään monttuun. Kai tämä aktiivisuus on sitten sitä Pietarin kuolinkamppailua; olisihan nättiä, kun sodan alkamisen vuosipäivänä marssittaisiin sinne. Kai tämmöistä pientä naksetta muutoin riittää ties kuinka kauan.

Toimittaessani Kämpälän geopolitiikkaa täitarkastusta havaitsin, että nurkastaan revennyt seinäpaperi oli liimattu vuodelta 1917 peräisin olevalle sanomalehdelle. Niin, että nämä lutikatkin niissä voi olla vaikka tsaarinaikaista perua. – Lysoolipesun jälkeen ne innostuivat partioimaan oikein täydennetyin osastoin, mutta ovat nyt taas vähenemässä. Kati keksi uuden hienon metsästystavan: vain tyhjä valkoinen pesumalja yöksi vuoteen alle. Aamulla sitten suorastaan – ”porstuan perältä porraspäähän ruumihia kannettiin”...

Kaksi päivää on satanut oikein raivokkaasti. Kuinka ihanaa meille! Tänään pesin Kämpälän ikkunat. Kun roikkuu tarpeeksi ulkona akkunasta, kuulee aivan hyvin alakerrasta radion. Kuuntelin juuri selostusta Mannerheimin juhlapäivästä. Vai että maalari tuli paiskaamaan kreiville kättä. Oli maar ällistyttävän hieno veto. Oli tosiaan.

Kyllä Kämpälän akkunat nyt ovat puhtaat. Ainakin niin kauan, kun aurinko ei vielä paista niihin. Luja tuntui olevan liima niissä vanjan paperiristikoissa, huh sentään. Kun eivät vain sitten särkyisi jo ensi yönä, ikkuna-kullat! Se sieppasi!

Niin, ne Mannerheimin päivät! Hänen kunniakseen saimme pitkistä aikaa perunaa, lotinan kera. Jälkeenpäin Meri ja eräs toinen, jota et tunne, rupesivat rähjäämään, kun eivät saaneet viinaryppyä, niinkuin miehet. Hyi olkoon. Merikin viitsii, vaikka Kullervolan kylpyhuoneessa kyllä on pullo Moskovskaja vodkaa yhtä koskemattomana kuin meidän tänne muuttaessamme.

Illalla oli ruokasalissa juhlat. Istuttiin sinivalkein nauhoin koristetuissa pöydissä. Toni ja Hyvönen soittivat, eräs toimistoluti piti hyvän puheen päivänsankarille, Penttis-setä lausui runoja yms. Mustaa korviketta, 5 keksiä ja 2 nisuviipaleita!

Pesäpallo-ottelussa ovat muuten nämä SS-joukkomme (älä lue, äiti, Sörkän sällit!) munineet vallan loistavasti. Tänään sentään, kun minä olin viime pelistä jalkavauro, hävittiin vain 3–1.

Juhannusaatto Viipurissa

Juhannusehtoo! Ensimmäinen täällä vapaassa Viipurissa! On niin, niin kaunista kaikkialla, missä vain viheriöi, sillä runsaat sateet ovat saattaneet luonnon niin uhkeaan kukoistukseen, että sellaista olemme nähneet viimeksi joskus tuhat vuotta siten, silloin, kun ei sotaa vielä ollut, kun talvella pakkanen ei ahdistanut rintaa eikä kesällä paahtava helle kuivannut kaikkea muuta.

Kävelen yksinäni kpk:sta kotiin. Muut ovat jo mikä missäkin; Sirkat ovat jääneet työhön, joka juuri äskettäin on järjestetty vuoroittain. Illalla yhdeksän aikaan heidän pitäisi vapautua. Silloin lähdemme suurella iloisella sakilla Monrepopohon juhannusta viettämään.

Niinpä täytyy lähteä vielä kotiin joksikin aikaa... eipä tee mieli nyt jäädä istuskelemaan pölyiseen työsalin. – Kuljettuani tutun kouluaukean poikki suuntaudun mielelläni Vaasankadun varrta alaspäin, sillä siinä näkee puiston, palasen luontoa, ja onhan nyt juhannusilta.

Torkkelin puisto tuona suloisena kesäiltana, jolloin mereltä henkäili ihmeellisen raitis tuuli, ja taivas oli haaveellisen sinertävä! Lintuset laulelivat riemukkaasti lehvikön lumotiheikössä. Kaikki kukki, kaikki tuoksui! Jokainen pensas ja ruoho tuntui pitävän velvollisuutenaan kasvaa ja rehottaa niin, että voisi mahdollisimman runsaana verhota ”kyyneleittensä takaa hymyilevän” kaupungin rauniot.

Espilän raunioilta kaikui juhlava torvisoitto kauas ylös Torkkelinkadulle, jonne käännyn Punaisenlähteentorilta. Kuinka tutut olivatkaan jo nuo talonhahmot tämän ennen uljaan kadun varrella! Torilta Patterimäelle ei ollut yhtään ehjää rakennusta, muistathan, paitsi Saalemin rukoushuoneen punainen puutalo. – Jokainen tuttu raunio, kivijärkälle ja hiiltynyt puu, ah, kuinka rakkailta te tuntuuttekaan mielestäni siinä, monien muistojen vartijoina, tänä lumottuna iltana.

Kullervola oli sisältä tykkänään lehditetty. Sirkat ja Kati olivat luoneet siitä mitä suloisimman lehtimajan. Koivuja nurkissa, oven päällä, seinillä, ”maljakoissa” kukkien runsaus. Mielessä tuntui niin herttaiselta ja lämpimältä: tähän oikeata juhannusta, vaikka ollaankin kaupungissa, rauniokaupungissa. Ikkuna oli auki, sieltä tulvi ukkossateen jälkeinen nurmen ja mullan tuoksu ja hitunen Kullervonkadulle ominaista raunioiden hajua. Lintunen visersi vesiportin tuuheassa koivussa, viereisessä koulutalossa sotilaat vetivät haikeita suvisäveliä. Mutta meidän (jotka emme enää asuneet kuin eläimet) radiomme hukutti ne omaan pauhuunsa.

Sinä kampasit tukkaasi. Harjasit sitä utterasti ja kauan, palmikoit ja koettelit monella tavalla. Lopuksi ne sidottiin aivan uuteen tyyliin. Haettiin ruskea villalangan pätkä; vain suurella vaivalla suostuivat aaltoilevat, kiiltävät hiusvirrat sen pideltäväksi: vielä muutamia epätoivoisen nopeita liikkeitä, niin kaikki oli valmista. Tulos oli hyvin viehättävä. – ”Voi onko se nyt hassusti, sano nyt?!” Esiin ilmestyi myös uusi puku, jota niinikään kauan arvosteltiin ja koeteltiin; viimein valitsit sen, vaikka se olikin niin tumma, sillä ”se oli kumminkin juhlallisempi kuin tuo vanha ja kesäinen, jota olen jo kauan pitänyt...”

Niin, sinä olit silloin myös päiväsankaritar. Jo edellisinä päivinä se oli tuottanut sinulle murhetta. Täysi-ikäiseksi tuleminen on vakavoittava asia... Niin, emmehän me tämän polven nuoret saisi nuoria ollakaan. Suunnattomasti työtä tekeviä, suuren vastuun omaavia meidän pitäisi olla – mikä ihme, että meitä aina painaa huono omatunto?

Ei jaksanut kauan miettiä masentavia ajatuksia, kun pian sen jälkeen lähdimme parhaissa pukineissamme jälleen kohti kpk:ta. Kello lähenteli jo illan yhdeksää, mutta olihan valoisia juhannusilta, kesäajan vaikutuksesta vielä valoisampi kuin ennen. Ilma oli kuin lämmintä maitoa, ja mieli höyhentä kevyempi. Tuttuun kpk:n kulmaan kokoontui iloinen seitsikkö: sinä, Irja, Osmo, Ilona, minä sekä molemmat Sirkat, jotka saapuivatkin Havin kesäteatterista, eikä työstä. Väriikki oli illan kunniaksi vapauttanut heidät ennen aikojaan.

Joku touhusi, että kpk:ssa on ylimääräinen korvikkeentarjoilu. Olisihan ollut aivan kauheata, jos me olisimme jääneet ilman säädettyä annostamme! Siksi seurasikin yleinen ja yhtäläinen juoksu keittiöön. Siellä hetkisen odotettuaamme vietimme viihtyisän hörppimishetken itse kunnianarvoisessa peräkammarissa, ikileppoisen Poikolais-lotan turvallisesti huolehtiessa kaikinpuolisesta hyvinvoinnistamme.

Myöhään pääsi alkamaan lopullinen pikamarssimme päästäksemme perille luonnon helmaan juhannusta viettämään. Lumoavana aukeni eteemme Monrepoon vihreä

tuuheus. Viehättävän notkon pohjaa kattoi vehmas ruoho. Ojanreunat pursuivat kukkia, vanhojen puitten välissä mutkitteli hurmaavia polkuja. Täällä saattoi unohtaa ajan ja paikan niin, sodankin, kunnes sitten metsässä voi tulla eteen vanjan piikkilankaeste tai hakkio, taikka kunnes osui Rakkaudenlähteelle, jonka kauneus oli raa'asti turmeltu.

Sinulla oli huuliharppu (Sirkka Tumman mielisoin) ja Osmolla Ollin pakinoita, Ilonalla oli eväitä ja Irjalla laulukirja; eipä meiltä hauskutusta pitänyt puuttuman. Reippaat (ainakin niin kuvittelimme) laulut kiirivät yli hopeisen salmen, pitkin metsäisiä rantoja, joiden kuusten tiheikössä juhannusyönä lymysivät faunit; hiukan kauempana seisoi lumivalkoinen Neptunon temppelikin vielä aivan paikoillaan. Laulut houkuttelivat lähelle myös muita karvajalkoja: ne sotilaat, joitten alueelle miltei olimme tunkeutuneet. Tietysti ne olivat hurreja. – Kivellä me seitsemän, jotka ”huusimme” täyttä kurkkua, ympärillä taas kiertelivät viholliset häntäänsä huiskien – elollistimme siis mainiosti erästä klassillisen kirjallisuutemme tunnettua kohtaa.

Joku meistä tiesi, että Tiltu oli kuulemma uhkaillut tulla polttamaan Viipurissa oikein komean juhannuskokon. Lupauksen täyttämistä, niinkuin tavallista, ei kuulunut, mutta liian kiusallisiksi alkoivat sen sijaan tulla hyttyset hellittämättömine ilmahyökkäyksineen. Ne kävivät niin rohkeiksi, että pian ei auttanut huitelu eikä mikään. Tarmon naisena Sirkka Tumma ensiksi ryhtyi päteviin toimenpiteisiin. Hän raapaisi Helsingin Sanomiensa palasiin tulen ja peitti ne sitten kosteilla lehvilla. Tulos oli hämmästyttävän hyvä. Savua lähti kuin kaskan teosta, itikat kaikkosivat. Ei aikaakaan, niin olimme kaikki antaumuksellisesti touhussa hoitamassa pikkiriikkistä kokkoa. ”Sonnit” huomasivat myös jotain hauskaa olevan tekeillä, tietenkin, mokomat, ja tulivat hekin auttamaan. Kunnes siinä aikansa liehuttuaan ja huomattuaan tuttavustumisyrietykset turhiksi painuivat pullonsa pariin. Emme me edes laulaneet ”faarveeliä”.

Kai kokko oli siksi niin hauska, että se oli kiellettyä ja jännittävää. Ei tosin sitten enää jännittävää, kun näimme kaukana vastarannalla loimuavan kaikista kielloista huolimatta myös pari oikein isoa kokkoa. Meillä oli hirveän hauskaa omalla pikkuisellammekin, joka vuoroin leimahti pelästyttävän suureksi liekiksi, vuoroin tukahtui melkein kokonaan kitkerän savun alle. Me nauroimme ja lauloimme.

Olihan juhannus, ja siksi meidän tietysti täytyi lähteä paluumatkalle vasta puolenyöhetken jälkeen, jolloin liikkumiskielto alkoi. Olimmehan lopulta jääneet aivan yksin hämartyvään puistoon. Saimme palatessamme häiriintymättä nauttia luonnon sanomattomasta ihanuudesta. Sinä ja minä lähdimme kulkemaan käsikkäin muitten jäljessä. Täytyihän meidän vielä kulkea poikki kaikkien noiden hurmaavien, valkeiden kaarisiltojen, joiden toisella puolen tuntui aukenevan salaperäisen hämärä satuvaltakunta. Täytyihän meidän oikaista katsomaan, oliko rannassa vielä ruuhta, jolla sinä olit suorittanut kuuluisan purjehduksesi. ei ollut. ei ollut enää maineikasta Väinämöistäkään mustan romanttisen kallion juurella, jossa pysähdyttiin juomaan viimeinen kulaus ruskeasta maitopullostä. – Vaelsimme niin lapsellisen onnellisina, hämärästi kuin puoliunessa, tuossa vanhassa, vanhassa puistossa; hyräilimme sen ruusupensaille onnellisenhaikeina: ”In mir klingt ein Lied...” ja ”Leise Flehen...” Vanhan, romanttisen aikakauden ruusujen tuoksu, vanhojen korkeiden puiden salaperäinen supatus! Ainoastaan – miksi oli niin äänetöntä? Mikseivät parivaljakon vetämät loistovaunut pysähtyneet valaistun rakennuksen eteen, ja sieltä noussut tanssialiin kepein askelin vanhoja wienittäriä suloisissa kahisevissa silkipuvuissa...?

Monrepossa sulivat yhteen kesäyön hämärässä kaukainen ja läheinen, menneisyys ja nykyisyys, vanhat keijukaiset kutoivat kuulijan silmillenäkymätöntä lumottua lukinseittiä.

Karjalan kannas

Juhannuspäivänä oli taivas iloksemme sinistäkin sinisempi, ja aurinko paistoi ihanasti. Tänä päivänä meidän oli määrä suorittaa Summan-retki, josta oli puhuttu varmaan jo Tampereella. Vihdoinkin siis totta!

Söimme ensin muhkean juhannusaamiaisen, joka vanhaan tuttuun tapaan oli jo kauan ennen ollut monien arvailujen ja keskustelujen aiheena. Sitten hajaannuimme mikä minnekin odottamaan auton lähtöä. Eihän töistä enää tahtonut tulla mitään siinä odotuksen jännityksessä.

Koko vanha koopeekoo oli kuin uudistunut, kun kaikkialla oli siivottu perinpohjin, ja kaikki paikat olivat täynnä suloisesti tuoksuvia koivuja. Niitä oli joka tuvassa, portaat ne melkein täyttivät, ja taisipa isä Leninilläkin olla omat vihtansa. Radio oli tuotu tupa kakkosesta käytävään, niin että lajittelusalissakin parhaillaan työskentelevät saattoivat kuunnella juhlallista jumalanpalvelusta, joka koneesta kaikui läpi talon.

Minäkin oleilin sitä kuullakseni, monien muiden kanssa, käytävässä, oveamme vastapäätä olevien pulpettien vaiheilla. Kyllikki siinä myös nojasi ikkunaan ja katseli ulos – pieni urhoollinen Kyllikki. Hän oli nytkin tavattoman herttainen vaaleansinisessä puvussaan; hänen tavanomaisen vaiteliaisuutensa korvasi, niin kuin ennenkin, suloinen hymy. Minäkin katselin ulos: tunsin mieleni niin juhlallisen liikuttuneeksi, etteivät silmäni kauan viihtyneet käytävän synkässä hämärässä, vaan vaistomaisesti suuntautuivat ulos siniselle taivaalle, tuhotun suurmyllyn hohtavanvalkeaan seinään ja sen vaiheilla liehuvaan siniristilippuun. Papin ääni kaikui voimakkaana, täynnä teeskentelemätöntä uskoa ja vilpittöntä kiitosmieltä. Kuuntelijoihin virisi sama hartaus ja ihastus. Kuinka kaunista, kuinka kaunista! Ihana sää, suven vihannuus, siniristiliput raunioiden yllä. Jälleenvapautetun Viipurin ensimmäinen juhannus!

Juhlamiellellä kiirehdin hetkistä myöhemmin koivukujan läpi alas autoonkin. Iso kuormavaunu oli täynnä SS:n iloisia naamoja, joukossa pari vierastakin sen lisäksi, Kullervolan vanha ritari Mäkelä ja autonkuljettaja. – Sinä ja minä istuuduimme tietysti vieretysten.

Päällikkömme ja Hessu olivat ajatelleet jo edeltäkäsinkin joukkonsa koko mukavuutta, sitä todisti myöskin auton perään keskellemme nostetut laatikot, vieläpä vesisankokin – korvikkeen keittoon vettä siltä varalta, ettei sitä olisi saatavissa matkan varrelta! Mutta ihmeen torjuvasti sankoparkaan sittenkin suhtauduttiin. Syystä kylläkin, sen huomasimme, kun auto lähti liikkeelle. Vaikka sanko oli ollut tuskin puolillaan, siitä roiskui joka tärskäyksellä useita suihkuja lähinnäistuvien koivuille. Sankopahuksen sai penkkinsä alle vihdoin Toivonen, hän kun pelkkänä sotamiehenä oli vähiten puolustuskykyinen. – Niin, tärskäyksiä ei suinkaan ollut vähän senaikaisen Viipurin katuja ajettaessa! Veden väheneminen ei ollenkaan tuntunut pienentävän roiskumista, vaan itäisten rauniokatujen kurvit saattoivat seurakunnan suorastaan ulvomaan kylvystä ja naurusta. ei auttanut lopuksi muu kuin paiskata lopputilkka eräässä kadunkulmassa yli laidan, juuri ennen kuin se oli hyppäämäisillään meidän päällemme!

Minulle oli suuri elämys ajaa yhä raunioisemmista, tutuista kaupunginosista oudolle maaseudulle, jonka raiskattu ja tuhottu kauneus kulki kuin elokuvanauhana silmien ohi. Hiiltynyttä metsää. Kannaksen kuivilla hiekkamailla, viheriöiviä peltoaukeita, savupiippujen merkitsemiä entisiä kyliä; – mieleeni häivähti ohimennen retkemme oikeutukseen ja olemukseen suuntautuva ajatus. Mehän olimme näiden maisemien ensimmäisiä turisteja, sotasovistamme huolimatta, vain melkein siviilejä, jotka kuljimme nuuskimassa niitten jälkiä, jotka olivat tehneet työn. Mutta – minkäs taisi? Lähestyimme Summaa. Ohi vilahteli yhä enemmän palaneita metsiä. Maa oli niissä yhä paljasta,

kivettömät alueet mustia. Yhä taajemmassa kranaatinjälkiä ja ampumakuoppia. – Muistathan sinäkin Summan metsän aina, eihän sitä voi kuvata. Summa!

Olemme nähneet Summan.

En tiedä, millainen se oli, kun sen nimi muuttui kuolemattomaksi. Nyt se esittäytyi meille sydänsuven helteisenä päivänä, jolloin aurinko hellittää kirkkaansiniseltä pilvettömältä taivaalta hautojen hiekkakankaat kuiviksi ja polttaviksi.

En tiedä, missä Summan kylä oli ollut, mutta kai jossakin niillä tienoilla pysäytettiin auto ja lähdettiin katselemaan maastoa. Ryörimme eräseen tulikorsuun, tarkastelimme sen paikkaa ja rakennustapaa – ulkoa aikamoisen kukkulan näköinen, mutta sisältä pienen pieni, sisäänkäynti hyvin ahdas.

Pysähdyspaikka oli aavaa, tasaista maata. Siellä täällä oli jokin puuntynkä; kauempana alkoi loputon, kuivunut aavemetsä. – Paljon sentään peitti jo vihanta ruoho, varsinkin läheisten parakkien luona. Siinäkin jo vain asuttiin... Lieassa sen ympärillä hevonen, lehmiä, lampaita, kotkotteli kanakin häkkikehässään. – Tavallinen ihmiselämä juurtumassa tuohon ahdistavaan, alkuvoimaisen kammottavaan hävityksen maisemaan! Ajatus kieltäytyi sitä täysin tajuamasta. Sydän täyttyi kummallisista tunteista.

Parakki oli matala, kostea, hämärä, hyttyset inisivät siellä suurina parvina. Pienikokoinen, ennen aikojaan vanhentunut emäntä seisoj separaattorin ääressä, hiukan hämmästyneenä niin monen vieraan yhtäaikaisesta ilmestymisestä. Vuoteella istuva, hyttysten ahdistama tyttönen, samoin kuin pari muutakin perheenjäsentä, näyttivät myös paremmin pelästyneiltä kuin ihastuneilta. – Sääli täytti varmaan jokaisen sydämen, nähdessä, miten kurjasti nämä ihmiset asuivat tässä lohduttomassa maisemassa!

Päällikkömme vierailun asiallinen tarkoitus – kahvimaito – saatiin helposti; mielellään astui jälleen ulkoilemaan tuosta kurjasta ihmisasunnosta.

Asumuksen vieressä oli vinttikaivo, josta vanha eukko juuri nosti vettä. Vieressä söi lehmä nurmea, hiukan kauempana oli muutamia lampaita. Minä menin niitten tykö. Kyllikin jäljessä, joka oli rientänyt niitä hellimään.

Miehet olivat kaivon luona ja nostivat vettä, joivat valkoisesta, sinireunaisesta emaljimukista, antoivat meillekin. Hyvältä se maistui keskipäivän helteessä. Pienen matkan päässä nurmikolla kasvoi pikkuruisia sinisilmälemmikkejä. Muistatko, kuinka poimimme niitä? Kuinka ne olivat äärettömän liikuttavia, sen kaiken keskellä – pienet karitsat ja pienet kirkassilmäiset lemmikit Summan kuoppaisella nurmella.

Parakin isäntä lupasi lähteä näyttämään meille kauempana olevaa sankarihautaa, johon oli haudattu ja oltiin valmiit piakkoin hautaamaan yhä uusia Summasta löytyviä talvisodan kaatuneita.

Niin etäännyimme hajanaisina ryhminä parakilta pitkin kylätietä, jonka suunta oli siinä kohden melkein kohtisuoraan valtatieä vastaan. Hiekkainen, kapea tie, jossa ruostuneet sirpaleet kävellessä kilisivät.

Summan sankarihauta

Silvotun metsän reunaan oli valkean hiekkaan avattu suurin leikkauksin matalia hautoja. Kuivuneet tynkäpuut seisoivat joka puolella kunniavartioina. Osa haudoista oli peitetty laudoilla. Niillä ja hautain reunoilla oli joukko yksinkertaisia, hataria, maalaamattomia arkkuja sekä puulaatikoita. Ne verhosivat talvisodan sankareiden luita. Noiden miesten, jotka olivat nähneet Summan, eivätkä sitten mitään. Aurinko paistoi yli autiuden, kuumensi valkeaa hiekkaa ja puunrunkoja. Hiljaisuus oli täydellistä, ankaraa. Siinä oli heillä viimeinen, ikuinen lepo, lepo kaikkein ankarimman taistelun jälkeen.

”Ylpeänä lukee ihmisyyys,
mitä historian taivahalla
kertoo kunnianne iäisyys!”

Noista yksinkertaista arkuista, järkyttävistä haudoista hiukan vasempaan oli – yksi monien joukossa – sortunut tulikorsu – mainio betonilinnake, aivan hiljaa, hiekkaan uponneena, auringon hehkuttamana. Se ei kertonut meille tarinaansa – ei, keitä sisälle ehkä oli hautautunut. – Sen edessä olevista lukemattomista kuopista alkoi yksi ja toinen ottaa hylsyjä muistoksi – meidän olimme turisteja. Siinä lepäsi myös vaalennut luunkappale kuopan reunalla, ja tajusin äkkiä, että se oli täällä silpoutuneesta ihmisestä... Kuoppia, aivan myllerrettyä hiekkaa, kivenjätkäleitä, hylsyjä, sirpaleita, tällaista kilometrimäärin, välillä metsän mustaa kartta. Sanat tarttuivat kurkkuun, sillä tämä kaikki puhui meille mykkyydellään niin ankarasti, että ajatukset jähmettyivät... Aurinko paahtoi, hiekka hohti kaikkialta, hiekka ja taivaan vaalea sini, harvat puuntynget – hiekka peitti kaiken, kaiken. Se vain kesti – se oli myllertynyt ja muuttanut muotoaan miljoona kertaa, mutta kun kaikki oli ohi, se oli jälleen kaikkialla, peitti kaiken, miljoonat, miljoonat sirpaleet, veripisarot, tuskat – yhtä kuivana, hienona, valkeana, elottomana.

Hiljaisina sinä ja minä vaelsimme takaisin tuota raudasta kilisevää tietä elävien ihmisten asunnoille, käsi kädessä, pää painuksissa, sanattomuudessamme tuntien toisen samankaltaiset ajatukset paremmin, kuin jos ne olisi ääneen lausuttu; ja tuntien, kuinka toisten, miltei jokapäiväinen puhelu, meitä sillä hetkellä kiusasi. Hartioitamme painoi outo, ankaran vakava näkymätön voima. Se piti katseemme suunnattuna maahan. Tiellä peittyivät vanhat sirpaleet kevyeen, pölähtelevään hiekkaan, ja sen vieressä kohottivat päätään yhä nuo pienet heleänsiniset lemmikit, joiden kirkkaan silmäyksen edessä teki mieli purskahtaa itkuun.

Kukaan ei ollut ehdottanut, että olisimme jääneet Summaan korvikkeen keittoon ja huviretken pitoon. Vinka alkoi sätkättää, matka jatkui kohti Kuolemajärveä. Yli Summajoen, jonka kapean uoman molemmin puolin olivat rannat hirsisteillä varustetut, ja näyttivät mitä katkerimman taistelun tapahtumapaikoilta. Peltoja, nurmikkoisia ja kuoppaisia; rakennusten sijoja, joista todistivat vain jotkin villiityneet pihakasvit tai typistetyt pensaat. Mäen päältä näköala: silmäkantamattomiin kuivaa, mustunutta, ”pystyyn surmattua” metsää.

Sellaista oli vielä Kuolemajärven tienhaarassakin alakuloista petäjikköä, kaikkea muuta kuin huviretkelle viekoittelevaa. – Mikäs siinä, olihan yllämme sininen taivas, allamme tärkeä, ”oma” auto – siis yhä eteenpäin!

Maisema alkoi vähitellen muuttua. Tuli lehtimetsääkin, joka näytti paremmin toipuneen sodan vaurioista. Peninkulman päässä tie kulki aivan läheltä leppoisaan järvenselkää, jonka rannalla kasvoi lepikköä ja kituliasta koivua runsaan saraikon keskellä. Siihen pysähdyimme, astuimme autosta ja rupesimme taloksi. Levitettiin huopa, alettiin koota risuja nuotioksi. Pian se jo savusikin rantapuun alla, ja Kyllikki sen vieressä hoiteli emännällisesti suurta kahvipannua, jossa ei porissutkaan Viipurin (usein ah, niin olematon!) vesijohtovesi, vaan kuuluisan Hatjalahdenjärven vettä.

Kaiken apean mielen pyyhki pois unhotusta tuova, lempeä tuuli, iloinen leikillisyyss vallitsi luonnollisella oikeudellaan nuorekkaassa seurassa huviretkellä ihanana kesäpäivänä. Järven laineet liplattelivat iloisina ja lämpiminä maineikkaan järven, jonka hankeen moni vanja talvisodan aikana sai haudan hiiskumattoman. – Istuuduin rantakivelle pesemään kuumia jalkojani, katselin ulappaa, joka piirtyi syvästi mieleeni.

Ranta oli hiukan soinen, pensaiden ja puiden vihreys peitti piikkilanka- ja tankkiesteet, mikäli niitä oli jäljelläkään; mutta metsä näkyi kaikkialla sen verran runnellulta, että huomasi siitäkin sodan polkeneen.

Risuja haettaessa oli löydetty aivan kahvinkeittopaikan läheltä veres vanjan hauta. Siihen oli vanjan matka päättynyt, heleään niemenkärkeen karjalaisen järven rannalle. Suomalainen oli luonut turvetta päälle, iskenyt maahan paalun, siihen vainajan kypärän, johon piirsi sanat: ”On pienet tai suuret sun syysi, ken seuloisi niitä.” – Sanat, jotka suomalainen korpisoturi-filosofi piirtää ikivihollisensa hautakirjoitukseksi, ovat sattuvat; – kylmän huolettomasti, hyvin tietäen kohtalonsa ikuiset käskyt, kohtalonsa, joka on asettanut venäläisen tuhoamaan suomalaista ja suomalaisen tappamaan venäläistä itsepuolustukseksi, milloin se tulee hänen omille järville ja vaaroille. ”Mahtuvat multiin tänne!”

Päivä kului mainion mukavasti. Oli niin kuuma ilma, että välillä kävimme aalloissakin, silläkin uhalla, ettei meillä ollut uimapukuja, ja että, kuten Irja pelotteli, ”joku pöhöttynyt vanja tarttuu varpaisiimme”. Otettiin valokuvia ja tyhjennettiin suurella vaivalla valtava hunajaleivillä täytetty laatikko (se muistui mieleeni, koska on olemassa valokuva, jossa Hessu hyvin vakavana anniskelee niitä kansalle – huolissaan siitä, että saisi kaikki menemään!).

Paluumatkalla poikkesimme sille kuuluisalle kylätielle, jonne venäläisten divisioonat vajaa vuosi takaperin olivat joutuneet sadunhoitoiseksi Porlammien miljardimotiksi. (Porlammista oli ”kotoisin” mm. vänskän ihailema siviilipostin ukrainalainen Nikolai, muistathan?)

Sieltä en muista paljon muuta kuin, että siellä ei ollut enää juuri mitään jäljellä miljardisaaliista, sillä minunkin mieltäni tietysti kiehtoi ajatus, ehtisimmekö takaisin päivälliselle! Onko sinulla mitään arvokkaampia muistoja pahanhajuisesta kuningasmotista, joka siellä näyttäytyi meille niin köyhtyneenä?

Läpi Johanneksen ja Sommeen lauloimme oikein sydämemme pohjasta. Sen minä muistan hyvin. Ja muistathan, kuinka juhannuslehvät olivat välistä hiukan kiusallisia, ja kuinka tieltä poimittiin autoon kaupunkiin patikoivia hauskoja karjalaisia, ja kuinka sitten kerkisimme kuitenkin päivälliselle, mutta saimme itse pestä astiat. Sellainen oli sen rikkaan päivän loppu, että hämärtyessä Kullervolassa kaikki voitelimme tulipunaisiksi paistuneita naamojamme ja huusimme innosta, kun vertailimme, kenen oli punaisin. ja sitten nukuimme kaikki kuin tukit, joita kuljetetaan tärisävässä kuorma-autossa koko yö.

Riittäneekö tämä historialliseksi katsaukseksi tästä rikkaasta päivästä? Ehkä myöhemmin, älyn karttuessa ja elämän laajetessa muistamme selvemmin ja vakavammin.

Loppusanat

Katini! Kohta minun täytyy panna piste ja vetää paperi pois koneesta, sillä jos jatkaisin juttua vielä, saisin täyteen arkin toisensa jälkeen, mutta en tätä muistelmaa valmiiksi ennenkuin harmaahapsisena; niin paljon voisi kertoa meidän muistoistamme, kokemuksistamme ja ajatuksistamme. Täytyisihän vielä mainita lukemattomia juttuja. Muistathan toki esim. iki-ihanan pyörämatkan kesäkuun lopulla, jolloin kävimme uimassa Neitsytniemessä, pidimme sadetta Sorvalin turmellussa pysäkkirakennuksessa, löysimme Palotorin vaiheilla aitauksesta, koivujen siimeksestä viehättävät vanhat haudat; poikkesimme Kyllikin kukkia kastelemaan ja kestittäviksi, ja vihdoin ajoimme puolen yön aikaan aina Vekrotniemelle saakka, yli sillan suljetulle alueelle, jossa hyttyset tekivät vimmatuista hyökkäyksistä ja sinä tahdoit kulkea toiseen saareen yli huojuvien lankkujen, ja – ja niin edespäin, loppumattomiin!

Muistathan rekistämme suuremmoisimman, Pyhäjärven matkan, josta en ole kerinnyt

mainitsemaan sanallakaan, mutta joka on alati loistava helmi Viipurin muistojemme ketjussa!

Eikä unohdu mielestä, miten kerran kesäkuussa Osmo lainasi meille kirjan, joka oli meille silloin arvokkaampi paljoja aarteita... ”Onnellinen oli se aika, jolloin se oli meillä Kämpälässä!” – Kuinka kauan sen jälkeenkin yhä silloin tällöin keskustelimme sen asioista. Unohtumattomat moniaat yöt, jolloin tuntikausia päät yhdessä supattelimme toisillemme vuoteitten päätypienojen välitse... jolloin sitten päivällä nukutti niin, että oli hiukan tonttu. Mutta noina öinä solmittiin sielunsukulaisuuden ja aseveljeyden tosikatkeamattomat siteet. Sinä kerroit minulle paljon menneiltä vuosilta. Suuret asiat kirkastuivat minulle uudella tavalla, ne oikein säteilivät totuutta; näin uusin silmin miehen, jonka sanat olivat kaksiteräisiä miekkoja, koska hän oli täydellisesti antautunut totuudelle. – Sen sanan täytyi tarttua kiinni meistäkin, jotka kuljimme milloin mitäkin tietä. – Tuollaisena yönä kuiskasin, aivan samaan tapaan kuin sinä: ”Kuule, kun me kerran olemme tulleet vanhoiksi ja kalkkiintuneiksi” – muistelin mielessäni aikain vaihteluita ja tunteittemme kestävyyttä – ”ja tämä nuoruuden ihanteellisuus tuntuu meistä vain lapselliselta ja liikuttavalta, innostuneelta haihattelulta – ja itse tunnemme itsemme vanhoiksi, taisteluun väsyneiksi luopioiksi – niin silloinkin hän ja nämä muut tuntuvat yhtä nuorilta, palavilta, loistavilta – kuolemattomilta, kuin nytkin... Meidän täytyy, täytyy sittenkin aina uudestaan nousta pystyyn ja yrittää – sillä sehän kuuluu asiaan, että emme voi muuta kuin aina langeta. Me teemme uudestaan toisillemme tuon lupauksen – ja muistutamme siitä, että tuemme toisiamme.”

Me olimme sellaisina öinä kurjia! Nyyhkytyksen värisyttämiä pitkiä huokauksia. Rautapienojen ympäri kouristuksellisesti puristuvat kädet. Silmissä kyyneleitä, joita kumpikaan ei näe, koska on pimeä.

Sellaista voi olla nuoruus... nuoruus, johon tuosta räiskyvästä tulesta on lentänyt sytyttäviä kipinöitä. – Me huomasimme, saimme sanoiksi, ja yhdessä mielessämme

Viipuri

kiitollisina muistelimme **Elias Simojokea**: ”Ajattele, Pipsa, että hän sentään eli semmoisen elämän – ja pelasti isänmaalle niin paljon nuoria, jotka muutoin olisivat menneet ihan hukkaan.”

”Niin! – ehkä sinut ja minutkin”.

